Asia: U 67/2023 vp Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi jätteistä annetun direktiivi (U 67/2023 vp)

Eduskunta
Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta,17.11,k 9

Asiantuntijalausunnon esittäjä: Juha-Matti Katajajuuri

Luken asiantuntijalausunto

1 Johdanto

Kiitämme mahdollisuudesta antaa lausunto Valtioneuvoston U67-kirjelmään liittyen. Lausumme asiaan ruokajärjestelmän näkökulmasta. Ruokajärjestelmän kestävyyshaaste on todellinen. Komission ehdotus elintarvikejätteen vähentämiseksi koko ruokajärjestelmässä on yksi keskeinen toimi edistää kestävyyttä. Ruokahävikki on kaikkein turhinta ympäristön kuormitusta ja se kumuloituu ketjussa. Sitovia tavoitteita tarvitaan ensisijaisesti ruokahävikin vähentämiseksi ruokajärjestelmässä.

2 Lausunto

Lähtökohtaisesti komission ehdotus ja valtioneuvoston kanta ovat oikeasuuntaisia eli se, että pyritään vähentämään elintarvikkeiden ympäristövaikutuksia koko elinkaaren aikana. Tässä yhteydessä toimena on vähentää elintarvikejätteen/hävikin määrää ja asettaa mahdolliset sitovat vähentämistavoitteet jäsenmaille. Sitovia tavoitteita tarvitaan, mutta kotitalouksien osalta n3 voivat olla haastavia nykymuodossaan kuten valtioneuvostokin huomauttaa. Mikäli kotitalouksille asetettaisiin sitovia vähentämistavoitteita, olisi ensisijaisen tärkeää, että tällöin tavoitteet koskisivat nimenomaan ruokahävikkiä eli sitä osaa elintarvikejätteestä, joka on alun perin ollut syömäkelpoista. Luken mielestä elintarvikejätteen sijaan päähuomio tulisi kiinnittää alun perin syömäkelpoisen ruokahävikin vähentämiseen. Tässä mielessä komission alunperin valitsema suunta keskittyä ensisijaisesti elintarvikejätteeseen (sisältäen myös ruoan syömäkelvottomat osat) ei ole onnistunut.

Koska ruokajärjestelmän ympäristövaikutusten merkittävän vähentämisen kannalta meidän tulisi enenevästi siirtyä kohti monipuolisesti rakennettua kasvivoittoisempaa ruokavaliota, tämä siirtymä todennäköisesti lisäisi kotitalouksien elintarvikejätteen määrää, vaikka ruokahävikin vähentämisessä onnistuttaisiin, koska monipuolisen kasvikunnan tuotteiden käytön kautta erilaisten syömäkelvottomien osien (kuten hedelmien kuoret, kaalien, juuristen naatit, kuoret, varret jne.) määrä kasvaisi. Tämä ruokajärjestelmän kestävyyden kannalta keskeinen mittakaava-asia tuodaan esille lausunnossa (kulutusmuutokset ja toimitusketjujen kehittäminen).

Muiden ketjun osien (vähittäis- ja tukkukauppa, ateriapalvelusektori/ravintolasektori, elintarviketeollisuus ja miksei alkutuotantokin) suhteen sitovia jätteen/hävikin vähentämistavoitteita tulisi mielestämme asettaa ketjunosakohtaisesti. Komission nykyisessä ehdotuksessa elintarvikejätteen 30 % sitovan vähentämistavoitteen alle oli yhdistetty kauppa,

muu ruokajakelu, ravintolat ja ruokapalvelut sekä kotitaloudet kokonaisuutena, eikä se näin ollen kohdennu selvästi eri sektoreille – vastuu jää kovin epäselväksi.

Kotitaloudet myös mahdollisen täsmennetyn ruokahävikkitavoitteen suhteen on omantyyppisensä tapaus. Kotitalouksiin vaikuttaminen on haasteellista. tulisiko pyrkiä kehittämään sellaisia normatiivisia tai taloudellisia ohjauskeinoja, joilla voisimme vaikuttaa kotitalouksien ruokahävikin vähentämiseksi. Ainakin tarvittaisiin uudenlaisia laajoja ja vaikuttavia interventioita siihen, jotta voisimme laajasti vaikuttaa kuluttajien arkeen ja käytäntöihin niin, että kotitalouksien ruokahävikki vähenisi. Lisäksi informaatio-ohjaustakin tulisi ilman muuta rinnalla jatkaa, mutta yksistään sen vaikuttavuus on tutkitun tiedon mukaan rajallinen.

Luke pitää valtioneuvoston ja komission tavoin erittäin perusteltuna sitä, että elintarvikejätteen ja ruokahävikin määrän arviointimenetelmien ja indikaattorien kehittämistä toteutetaan jatkossa laajasti. Aihepiirin resurssointi on tulevaisuudessakin pystyttävä takaamaan. Tarvitsemme luotettavaa tietoa ja ymmärrystä tulevaisuuden päätöksenteon tueksi.

3 Lausunnon tiivistelmä

Elintarvikejärjestelmän kestävyyshaaste on todellinen. Komission elintarvikejätteen sitovien vähentämistavoitteiden asettamisen taustalla on tämä kestävyyshaaste ja se tosiasia, ettei Suomenkaan ruokajärjestelmässä syntyvän elintarvikejätteen määrä ole kokonaisuudessaan selvästi kääntynyt laskuun tietoisuudesta huolimatta. Luonnonvarakeskus (Luke) kannattaa valtioneuvoston tavoin komission ehdotuksen tavoitteita vähentää elintarvikkeiden (ja yhtä lailla tekstiilien) ympäristövaikutuksia koko elinkaaren aikana. Tarkasteltaessa ruokahävikkiä ruokajärjestelmän kiertotalouden ensisijaisena toimena, jätepuitedirektiivin etusijajärjestyksen mukaan, on oikein vähentää ja ennaltaehkäistä ruokahävikin syntyä, ensisijaisena toimena. Ja tätä komissio esityksessään taklaa ja valtioneuvoston tavoin Luke kannattaa lämpimästi komission tavoitetta vähentää elintarvikejätteen, erityisesti ruokahävikin määrää ruokajärjestelmän kaikissa osissa. Haasteena komission ehdotuksessa, kuten valtioneuvostokin selvästi huomauttaa on se, että koska ylivoimaisesti suurin osuus ruokajärjestelmän elintarvikejätteestä ja ruokahävikistä aiheutuu kotitalouksista, on sitovien tavoitteiden asettaminen kotitalouksille haasteellista. Mikäli kotitalouksille asetettaisiin sitovia vähentämistavoitteita, olisi ensisijaisen tärkeää, että tällöin tavoitteet koskisivat ruokahävikkiä eli sitä osaa elintarvikejätteestä, joka on alun perin ollut syömäkelpoista. Luken mielestä elintarvikejätteen sijaan päähuomio tulisi kiinnittää alun perin syömäkelpoisen ruokahävikin vähentämiseen.

Koska ruokajärjestelmän ympäristövaikutusten merkittävän vähentämisen kannalta meidän tulisi enenevästi siirtyä kohti monipuolisesti rakennettua kasvivoittoisempaa ruokavaliota, tämä siirtymä todennäköisesti lisäisi kotitalouksien elintarvikejätteen määrää, vaikka ruokahävikin vähentämisessä onnistuttaisiin, koska monipuolisen kasvikunnan tuotteiden käytön kautta erilaisten syömäkelvottomien osien (kuten hedelmien kuoret, kaalien, juuristen naatit, kuoret, varret jne.) määrä kasvaisi. Tämä alleviivaa sitä, että Luken näkökulmasta komission ehdotuksen tulisi keskittyä alun perin syömäkelpoisen vähentämiseen, eikä kokonaiselintarvikejätemäärän vähentämiseen. Ilman lisääntyneen kasvikunnan tuotteiden aiheuttaman elintarvikejätteen määrän kasvuakin olisi kotitalouksien osalta vaikeaa vaikuttaa, ennakoida ja valvoa, että

mahdollinen jätteen tai hävikin määrän väheneminen tultaisiin saavuttamaan, koska tieteellisten tutkimusten mukaan esimerkiksi kuluttajakampanjoiden vaikuttavuus kotitalouksiin on rajallinen. Tarvittaisiin uudenlaisia laajoja interventioita siihen, jotta voisimme laajasti vaikuttaa kuluttajien arkeen ja käytäntöihin niin, että kotitalouksien ruokahävikki vähenisi. Lisäksi informaatio-ohjaustakin tulisi ilman muuta rinnalla jatkaa. On oma kysymyksensä, tulisiko pyrkiä kehittämään sellaisia normatiivisia tai taloudellisia ohjauskeinoja, joilla voisimme vaikuttaa kotitalouksien ruokahävikin vähentämiseksi.

Sitä vastoin muiden ketjun osien (vähittäis- ja tukkukauppa, ateriapalvelusektori/ravintolasektori, elintarviketeollisuus ja miksei alkutuotantokin) suhteen sitovia tavoitteita tulisi Luken mielestä asettaa ketjunosakohtaisesti, koska ruokajärjestelmän elintarvikejätteen ja ruokahävikin vähentämisessä ei ole arviomme mukaan kokonaisuudessaan järin hyvin onnistuttu (vaikkakin joillain toimialoilla on suhteellisesti edistytty, osin emme tiedä tarkkaan, koska laajempi ja kattavampi elintarvikejätteen seuranta alkoi vasta vuodesta 2020 ja toistaiseksi olemme raportoineet vasta tiedot vuosilta 2020 ja 2021 komission vaatimusten mukaisesti). Komission nykyisessä ehdotuksessa elintarvikejätteen 30 % sitovan vähentämistavoitteen alle oli yhdistetty kauppa, muu ruokajakelu, ravintolat ja ruokapalvelut sekä kotitaloudet kokonaisuutena, eikä se näin ollen kohdennu selvästi eri sektoreille – vastuu jää kovin epäselväksi.

Luke pitää valtioneuvoston ja komission tavoin erittäin perusteltuna sitä, että elintarvikejätteen ja ruokahävikin määrän arviointimenetelmien ja indikaattorien kehittämistä toteutetaan jatkossa laajasti, jota Luke parhaillaankin aktiivisesti tekee. Aihepiirin resurssointi on tulevaisuudessakin pystyttävä takaamaan. Aihe on edelleen melkoisen nuori tieteellisesti, ja tarvitsemme luotettavaa tietoa ja ymmärrystä tulevaisuuden päätöksenteon tueksi.

Jani Lehto

Johtaja, biotalous ja ympäristö

Hyväksytty Luken prosessinhallintajärjestelmässä 15.11.2023 klo 17:59:00.

Asiantuntijalausunnon valmistelijat:
Juha-Matti Katajajuuri
Juha-Matti Katajajuuri, Inkeri Riipi, Kirsi Silvennoinen, Inkeri Riipi, Juha-Matti Katajajuuri, Kirsi Silvennoinen

Liitteet: PPT-kalvot valiokuntakuulemiseen ja pidempi lausunto taustoituksineen

Tiedoksi: